

Asia: VN/27297/2023

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024-27

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleittain

Tasa-arvovaltuutettu kiittää lausuntopyynnöstä.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) eli tasa-arvolain syrjintäkieltojen ja edistämisvelvoitteiden noudattamista. Lisäksi tasa-arvovaltuutettu edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteuttamista ja antaa tietoja tasa-arvolainsäädännöstä. Tasa-arvovaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen, joka toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

1. Johdanto, yleiset huomiot

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 1. Johdanto, sekä muut yleiset huomiot

Tasa-arvo-ohjelmasta käy ilmi hallituksen tasa-arvopoliittiset prioriteetit ja tahtotila

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmalla on pitkät perinteet. Ensimmäinen tasa-arvo-ohjelma hyväksyttiin jo vuonna 1980 ja toinen 1997. Ensimmäinen nykymuotoinen tasa-arvo-ohjelma oli pääministeri Matti Vanhasen I hallituksen tasa-arvo-ohjelma vuosille 2004–2007, minkä jälkeen jokainen hallitus on hyväksynyt tasa-arvo-ohjelman hallituskaudelleen. Tasa-arvo-ohjelmat ovat aina olleet hallitusten tasa-arvopoliittisten prioriteettien ja tahtotilan ilmaus. Tasa-arvovaltuutettu arvostaa sitä, että nykyinen hallitus jatkaa edeltävien hallituksien perinnettä laatia tasa-arvo-ohjelma.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma vuosille 2024–2027 perustuu pääministeri Orpon hallitusohjelmaan. Ohjelmaan on koottu hallituksen toimenpiteet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Valitettavasti ohjelman perusteella näyttää siltä, etteivät monetkaan ohjelmaan sisältyvät toimenpiteet ole kovin konkreettisia, eivätkä välttämättä kaikilta osin edes sellaisia, jotka edistäisivät sukupuolten tasa-arvoa. Ohjelmasta myös puuttuvat toimenpiteet, joilla edistetään sukupuolivähemmistöjen asemaa.

Tasa-arvovaltuutettu käsittelee tässä lausunnossaan ohjelman jokaista kappaletta ja näissä esitetyjä toimenpiteitä. Tasa-arvovaltuutettu haluaa nostaa esiin erityisesti joitakin aiemmin ehdottamiaan toimenpiteitä, joiden avulla voitaisiin edistää sukupuolten tasa-arvoa tavoitteellisemmin ja suunnitelmallisemmin kuin mitä ohjelmassa esitetään. Lisäksi tasa-arvovaltuutettu viittaa joihin viime aikoina antamiinsa lausuntoihin, joissa on käsitelty tarkemmin esitetyjä hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan sisältyviä toimenpiteitä. Lähes kaikki nämä lausunnot ovat löydettävissä tasa-arvovaltuutetun nettisivuilta osoitteesta www.tasa-arvo.fi tai saatavissa tarvittaessa valtuutetun kirjaamosta.

2. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen koulutuksessa

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 2. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen koulutuksessa

Tasa-arvo-ohjelmassa mainitaan sukupuolten tasa-arvoa koulutuksessa edistävinä toimenpiteinä, että sukupuoli otetaan huomioon perusopetuksen oppimistulosten vahvistamistyössä ja että huomiota kiinnitettäisiin erityisesti oppilaisiin, joiden oppimistulokset ovat keskimääräistä heikompia. Poikien mainitaan olevan yliedustettuina tässä ryhmässä.

Toisena toimenpiteenä mainitaan koulutus- ja työelämäsegregaation vähentäminen ottamalla huomioon moniperusteisen syrjinnän näkökulma. Lisäksi ohjelmassa mainitaan, että suunnitellaan ja toteutetaan koko koulutusjärjestelmän kattava kehittämisohjelma, jolla tuetaan ja seurataan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien laatimista ja vaikuttavuutta.

Oppimiserosta

Tasa-arvovaltuutettu on eduskunnalle 2018 antamassaan kertomuksessa on käsitellyt muun muassa oppilaitosten tasa-arvosuunnitteluvaikeuksiin sisältyvää mainintaa, että suunnitelmissa on kiinnitettävä huomiota oppimiseroihin. Tällä kirjauksella on haluttu korostaa sitä, ettei riitä, että opintosuoritusten arviointi on tasapuolista. Mahdollisia eroja tyttöjen ja poikien tai naisten ja miesten oppimistuloksissa tulee arvioida ja eroja aiheuttavia syitä tulee purkaa eri tavoin.

Sukupuolittuneet oppimiserot vaihtelevat oppiaineittain. Eräissä oppiaineissa tyttöjen osaaminen on selvästi parempaa kuin poikien, kun taas toisissa aineissa osaamiserot eivät ole yhtä yksiselitteisiä. Myös suhtautuminen moniin oppiaineisiin eroaa tyttöjen ja poikien kesken. Lienee ilmeistä, että erityisesti poikien ja perusopetuksen kohtaamisessa on ongelmia. Oppilaiden kiinnostus vähenee jo alakoulun aikana, mikä selittää yleisen osaamistason laskun. Tyttöjen ja poikien väliset osaamiserot perusopetuksessa näyttäisivät olevan suurimmillaan heikoimmilla oppilailla. Tästä syystä erityisesti heikosti osaaviin oppilaisiin olisi kiinnitettävä huomiota, olivatpa nämä oppilaat sitten tyttöjä tai poikia.

Oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu

Tasa-arvovaltuutettu muistuttaa, että oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävä tasa-arvosuunnitelma tulisi nähdä työkaluna, joka tukee tasa-arvon edistämistä kaikessa oppilaitoksen toiminnassa. Tasa-arvosuunnitelman laatimista koskevalla velvoitteella on haluttu varmistaa, että

oppilaitoksessa tehdään järjestelmällistä tasa-arvotyötä. Jotta tasa-arvosuunnitelmaan kirjattavat tasa-arvon kehittämistoimenpiteet olisivat vaikuttavia, tulee niiden perustua kunkin oppilaitoksen tasa-arvotilanteeseen ja sen kehittämistarpeisiin. Siksi toimet on mietittävä oppilaitoskohtaisesti. Tarkoituksena on, että oppilaitoksen toimintaa tarkastellaan ja kehitetään tasa-arvon näkökulmasta, ja että tämä ilmenee oppilaitoksen toimintaa ohjaavista asiakirjoista. Opetuksen järjestäjän tai oppilaitoksen johdon laatima tasa-arvosuunnitelma ei täytä lain vaatimuksia. Opetuksen järjestäjän on sen sijaan hyvä antaa kouluille asiaa koskevaa ohjeistusta, suosituksia ja yleislinjauksia sekä luonnollisesti palautetta oppilaitoksessa tehdystä työstä.

Eri oppiasteille on laadittu oppaita tasa-arvosuunnitelmien laatimisesta. Lisäksi on tehty selvityksiä siitä, miten tasa-arvosuunnitteluvetoa noudatetaan sekä annettu suosituksia suunnitteluvetoa kehittämiseksi/täsmentämiseksi. Tasa-arvovaltuutettu on katsonut oppilaitoksissa tehtävän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön kannalta olevan tärkeää, että tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain oppilaitosten edistämismenettelyjä koskevat säännökset olisivat mahdollisimman yhdenmukaiset, selkeät ja konkreettiset.

Segregaation lieventäminen koulutuksessa ja työelämässä

Segregaation lieventäminen koulutuksessa ja työelämässä on ollut pitkään tasa-arvotyön agendalla. Muutosta kokonaiskuvassa ei kuitenkaan juuri tapahdu. Segregaation lieventäminen on tärkeää sen vuoksi, että se on todettu sukupuolten välisten palkkaerojen selittäjäksi. Segregaation lieventäminen on siten keino edistää esimerkiksi naisten ja miesten välistä samapalkkaisuutta.

Lukuisissa eri hankkeissa on pohdittu keinoja segregaation purkamiseksi. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Segregaation purku – työkaluja tasa-arvoisempaan työelämään (2023) lopputuloksissa tuodaan esiin, että työmarkkinoiden sukupuolen mukaisen eriytymisen tilannekuva ja segregaation purkamisen konkreettiset toimenpiteet tulisi saada osaksi pysyvämpää rakennetta. Poliittisen johdon lisäksi etenkin tasa-arvo-, työvoima-, alue-, elinkeino- ja koulutuspolitiikasta vastaavien ministeriöiden johto olisi tärkeää saada sitoutumaan sukupuolen mukaisen segregaation purkamiseen. Segregaatiota purkavilla toiminnoilla tulisi olla lyhyemmän ja pidemmän tähtäimen tavoitteet sekä konkreettiset ja mitattavat toimenpiteet, joiden toteutumista seurataan säännöllisesti ja joiden vaikuttavuutta arvioidaan.

Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan työmarkkinoiden segregaation tila ja sitä purkavien toimenpiteiden tulisi olla näkyvästi ja läpileikkaavasti mukana edellä mainittujen ministeriöiden sekä kuntien, maakuntien ja hyvinvointialueiden toimintaa ja strategioita.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö varhaiskasvatuksessa

Hallitus on antanut 23.9.2024 eduskunnalle hallituksen esityksen yhdenvertaisuuslain 6 a §:n muuttamisesta (HE 105/2024 vp.). Esityksessä ehdotetaan, että varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien ei enää tarvitsisi laatia toimipaikkakohtaisia varhaiskasvatuksen toiminnallisia yhdenvertaisuussuunnitelmia. Se, että hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa mainitaan hallituksen olevan sitoutunut edistämään eri ryhmien ja yksilöiden yhdenvertaisuutta laaja-alaisesti ja viitataan muun muassa varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien velvollisuuteen edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä laatia tasa-arvosuunnitelma ja yhdenvertaisuussuunnitelma, vaikuttaisi olevan ristiriidassa edellä mainitun hallituksen esityksen kanssa. Tasa-arvovaltuutettu on antanut

edellä mainitusta hallituksen esityksestä lausunnon oikeusministeriölle ja viittaa tässä yhteydessä lausunnossa esitettyyn (TAS/443/2024).

3. Tasa-arvon työelämässä ja työn ja perheen yhteensovittamisen tukeminen

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 3. Tasa-arvon työelämässä ja työn ja perheen yhteensovittamisen tukeminen

Tasa-arvo-ohjelman kolmannessa kappaleessa käsitellään tasa-arvon vahvistamista työelämässä, johon liittyvinä toimenpiteinä mainitaan kolmikantaisen samapalkkaohjelman toteuttaminen vuosina 2024–2027 sekä palkka-avoimuuden edistäminen EU-direktiivin minimisäännösten mukaisesti. Muina toimenpiteinä mainitaan kotoutumislain uudistusten sukupuolivaikutusten seuraaminen sekä kuntien ja hyvinvointialueiden tukeminen kotoutumislain kokonaisuudistuksen täytäntöönpanossa. Toimenpiteinä mainitaan myös raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäisy ja oikeudellisen selvityksen teettäminen.

Samapalkkaisuuden edistäminen

Hallitus ja työmarkkinakeskusjärjestöt ovat edistäneet samapalkkaisuutta samapalkkaisuusohjelmalla vuodesta 2006 alkaen. On sinänsä hienoa, että hallitus jatkaa ohjelman toteuttamista. Vuosille 2024–2027 sovitun samapalkkaisuusohjelman tavoitteeksi on asetettu, että naisten ja miesten välinen palkkaero kaventuisi enintään 14,5 prosenttiin vuosien 2024–2027 aikana. Kun tasa-arvoinen palkkaus on perus- ja ihmisoikeus, ei palkkaeron kaventaminen vajaalla kahdella prosenttiyksiköllä nykyisestä noin 16,6 prosentista ole kovin kunnianhimoinen tavoite.

Samapalkkaisuusohjelman toimenpiteet kohdistuvat palkkausjärjestelmiin ja palkkatietämykseen, työpaikkojen tasa-arvosuunnitteluun, sukupuolen mukaan eriytyneen työnjaon purkuun, sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen. Ohjelmaan on sisällytetty myös yksityisalojen liittojen väliset keskustelut mahdollisesta osallistumisesta samapalkkaisuusohjelmiin. Samapalkkaisuusohjelman toimenpiteet palkkaeron kaventamiseksi vaikuttavat lähinnä hurskailta toiveilta kuin konkreettisilta toimilta.

Leila Kostiainen on arvioi edellisen samapalkkaisuusohjelman 2020–2023. Hän muun muassa suositteli, että tehtäisiin taloustieteellinen vaikuttavuusanalyysi, jossa selvitetään samapalkkaisuusohjelmien, lainsäädännön muutosten, taloussuhdanteiden, työmarkkinoiden rakennemuutosten ja työmarkkinatoimenpiteiden vaikutuksia naisten ja miesten keskiansioiden eron muutoksiin. Orpon hallitusohjelmassa mainitaan, että hallitus teettäisi selvityksen, mutta jostain syystä tätä ei mainita tasa-arvo-ohjelman toimenpiteissä. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että tämä selvitys tehtäisiin mahdollisimman pikaisesti.

Samapalkkaisuuden vahvistaminen EU-direktiivillä

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että Euroopan unionin direktiivi (EU) 2023/970 miesten ja naisten samapalkkaisuuden lujittamisesta palkkauksen läpinäkyvyyden ja täytäntöönpanomekanismien avulla toimeenpannaan Suomessa asianmukaisesti. Valtuutettu

pahoittelee, että direktiivistä tunnetaan enimmäkseen sen palkkauksen läpinäkyvyyttä koskeva osuus, mutta direktiivin toinen tärkeä elementti, palkkausjärjestelmien kehittäminen, on vähemmän tunnettu. Tämä näkyy myös siinä, että direktiivistä puhutaan virheellisesti vain palkka-avoimuusdirektiivinä.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että direktiivin minimitäytäntöönpanoon kuuluu, että työnantajilla on oltava palkkarakenteet, joilla varmistetaan, että samasta tai samanarvoisesta työstä maksetaan sama palkka. Valtuutettu pitää tämän periaatteen kirjaamista lainsäädäntöön tärkeänä askeleena edistää samapalkkaisuutta. Palkkausjärjestelmien työn vaativuuden arviointia kehittämällä voidaan palkkaeroja miesten ja naisten välillä pienentää jopa niin, ettei tästä aiheudu ylimääräisiä kustannuksia työnantajille, koska palkkamutokset tehdään järjestelmän sisällä.

Raskaus- ja perhevapaasyrjintään on puututtava lainsäädännöllä

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että tasa-arvo-ohjelmaan on otettu kirjaus raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäisystä. Raskaus- ja perhevapaasyrjintää esiintyy kaikkialla työelämässä, kaikilla toimialoilla ja sektoreilla. Se on yksi merkittävimmistä ja pitkäkestoisimmista tasa-arvo-ongelmista Suomessa. Se myös on vuodesta toiseen aihe, josta tasa-arvovaltuutetulle tulee eniten työelämään liittyviä yhteydenottoja.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen lisätutkimuksessa selvitettiin vuonna 2018 ensimmäistä kertaa raskaus- ja perhevapaasyrjinnän määrää koko väestössä Suomessa. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan niistä työllisistä äideistä, jotka olivat vaihtaneet työtehtäviä, työpaikkaa tai eivät olleet palanneet työhön perhevapaan päättymisen jälkeen, neljäsosa sanoi, että muutos ei ollut tapahtunut omasta halusta. Väestötasolla tämä koski yhteensä noin 42 000 naista. Niin ikään syrjintään liittyvä määräaikaisen työsuhteen jatkamatta jättäminen koski väestötasolla noin 11 000 naista, ja noin 17 000 vaihtoi työpaikkaa tai työtehtävää, koska työhön palattaessa työtehtävät olivat muuttuneet tai hävinneet tai tilalle oli palkattu toinen henkilö.

Myös Tilastokeskuksen tuoreen Raskaussyrjintä Suomessa – Vuoden 2024 väestötutkimuksen tuloksia -tutkimuksen tulosten mukaan raskauteen perustuva syrjintä työelämässä on huomattavan yleistä. Raskaussyrjintää kokee Suomessa joka neljäs raskaana oleva. On selvää, että raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäisemiseksi tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä. Tasa-arvovaltuutettu on esittänyt, että raskaus- ja perhevapaasyrjintää ehkäisevät toimet otettaisiin tasa-arvopolitiikan yhdeksi painopistealueeksi ja työmarkkinatoimijoiden agendalle. Tasa-arvovaltuutettu on myös suositellut asian ottamista tasa-arvo-ohjelmaan sekä kansalliseen perus- ja ihmis-oikeustoimintaohjelmaan. Raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäiseminen on syytä ottaa mukaan myös väestöpoliittiseen ohjelmaan, kuten tasa-arvo-ohjelmassa todetaan. Nämä toimet eivät kuitenkaan riitä, vaan raskaus- ja perhevapaasyrjintään on puututtava myös lainsäädännöllä.

Tasa-arvovaltuutettu suositteli eduskunnalle 2018 antamassaan kertomuksessa raskaus- ja perhevapaasyrjinnän suojan vahvistamiseksi parannuksia määräaikaisten, vuokratyöntekijöiden ja nollatuntisopimuksilla työskentelevien asemaan. Edelleen eduskunnalle 2022 antamassaan kertomuksessa tasa-arvovaltuutettu esitti, että työsopimuslakiin ja muihin palvelussuhdelakeihin lisättäisiin säännös, joka kieltäisi määräaikaisen työsopimuksen uusimatta jättämisen raskauden tai perhevapaan perusteella tai määräaikaisen sopimuksen solmimisen vain perhevapaan alkuun saakka. Lisäksi työnantajien ja työntekijöiden tietoisuutta niistä lainsäädännön asettamista velvoitteista, jotka koskevat raskaana olevien ja perhevapaita käyttävien työntekijöiden oikeuksia,

on lisättävä. Tasa-arvovaltuutettu arvioi, että asiaa koskevien säännösten sisällyttäminen tasa-arvolain lisäksi työsopimuslakiin ja muihin palvelussuhdelakeihin tehostaisi raskaana olevien ja perhevapaita käyttävien määräaikaisten työntekijöiden suojaa syrjinnältä.

Tasa-arvo-ohjelman mukaan raskaus- ja perhevapaasyrjintään on tarkoitus kohdistaa tehokkaampia keinoja. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut 13.12.2023 tätä varten kolmikantaisen työryhmän (hankenumero STM095:00/2023). Tasa-arvovaltuutettu pitää perusteltuna, että lainsäädännön muutoksia valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriön johdolla niin, että tasa-arvolain syrjinnän kieltoa täsmennetään raskaus- ja perhevapaasyrjinnän osalta. Tasa-arvolakiin tulisi kirjata selkeästi kirjata nykyinen oikeuskäytäntö määräaikaisten työntekijöiden suojasta työsuhteen päättämiseltä raskauden tai perhevapaan takia.

Tasa-arvovaltuutetun valvontatyössä on noussut esiin erityisen ongelmallisena vuokratyöntekijöiden asema. Vuokratyöntekijä on työsuhteessa vuokrausyritykseen, mutta työntekijän tosiasiallinen työllistyminen riippuu vuokrausyritykseen toimeksiantosuhteesta olevasta käyttäjäyrityksestä. Jos käyttäjäyritys valikoi työntekijän raskauden vuoksi pois työssä jatkavien joukosta, käyttäjäyritys ei joudu tasa-arvolain mukaiseen hyvitysvastuuseen menettelystään. Käyttäjäyrityksen voidaan kyllä katsoa rikkoneen tasa-arvolain 7 §:n mukaista syrjinnän yleiskieltoa, mutta sen rikkomisesta ei voida tuomita tasa-arvolain mukaista hyvitystä, joka on vain työnantajalle asetettu tasa-arvolain 8–8 e §:ssä säädettyjen kieltojen seuraamus. Tasa-arvovaltuutetusta lainsäädäntöä pitäisi muuttaa niin, että vuokratyöntekijät ovat syrjintäsuojan suhteen samassa asemassa kuin muut työntekijät. Hyvitysseuraamus pitää ulottaa käyttäjäyritykseen silloin, kun käyttäjäyrityksen syrjivä menettely on tosiasiallisesti vaikuttanut työntekijän työn päättymiseen.

Kotoutumisen edistäminen

Tasa-arvo-ohjelmassa mainitaan, että hallitus toteuttaa toimintaohjelman työelämässä aliedustettujen ryhmien osallistumisen lisäämiseksi. Lisäksi hallitus edistää maahanmuuttajanaisten siirtymistä työmarkkinoille toimenpiteillä, jotka vähentävät työelämän ja uraohjauksen sukupuoli- ja etnisiä stereotypioita ja edistävät tasa-arvoa perheissä. Tasa-arvovaltuutetusta tämä on tärkeää, mutta on olennaista kuulla maahanmuuttajia edustavia tahoja ja heidän näkemyksiään näistä toimenpiteistä.

4. Sukupuolten tasa-arvoisen osallisuuden ja edustuksen lisääminen

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 4. Sukupuolten tasa-arvoisen osallisuuden ja edustuksen lisääminen

Tasa-arvo-ohjelmassa mainitaan sukupuolten tasapuolisen osallisuuden ja edustuksen lisäämiseen liittyvinä toimenpiteinä muun muassa seksuaalisen häirinnän torjumisen hyvien käytäntöjen selvittäminen kansalaisjärjestöjen kanssa, taiteen perusopetuksen lainsäädännön uudistaminen, miehiin ja poikiin kohdistuvien tasa-arvo-ongelmien ja syrjäytymisen selvittäminen ja tarvittavat toimenpiteet, sukupuolten tasa-arvon edistäminen liikunnassa ja urheilussa edellyttämällä liikuntaa edistäviltä järjestöiltä ajantasaisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Lisäksi toimenpiteinä mainitaan pörssiyhtiöiden hallintoelinten jäsenten sukupuolijakauman tasapainottamisesta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin täytäntöönpano sekä valtio-omisteisten yhtiöiden pyrkiminen monimuotoisuuteen.

Seksuaalinen häirintä

Seksuaalinen häirintä on valitettavan yleistä. Esimerkiksi keväällä 2024 julkaistun selvityksen mukaan yhdeksän kymmenestä naisesta Suomessa on kokenut seksuaalista häirintää (UN Women Suomi ja www.eeva.fi, 2023). Seksuaalinen häirintä kohdistuu erityisesti nuoriin, alle 35-vuotiaisiin naisiin, sekä vähemmistöön kuuluviin naisiin. Eniten seksuaalista häirintää koetaan julkisissa ja puolijulkisissa tiloissa, kuten esimerkiksi kaduilla, puistoissa, baareissa, yökerhoissa, ravintoloissa, oppilaitoksissa, työpaikoilla ja kauppapaikoissa. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä ohjelmassa mainitun häirinnän vastaisen verkoston luomista.

Edellä mainitun verkoston lisäksi olisi tärkeää, että esimerkiksi työnantajat ja oppilaitokset pyrkisivät estämään häirintää ennalta tasa-arvosuunnittelun avulla. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan jokaisella työnantajalla on oltava toimintaohjeet häirintätilanteiden ehkäisemiseksi ja niiden selvittämiseksi. Ohjeet olisi hyvä sisällyttää osaksi tasa-arvosuunnitelmaa tai tasa-arvosuunnitelmasta tulisi ilmetä niiden olemassaolo ja miten ne ovat työntekijöiden löydettävissä. Tasa-arvovaltuutetun mielestä tämä velvoite tulisi kirjata myös tasa-arvolain tasa-arvosuunnittelua koskeviin säännöksiin.

Eduskunnalle 2022 antamassaan kertomuksessa tasa-arvovaltuutettu toi esille, että seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisyn velvoitteet ja hyvät käytännöt ovat usein epäselviä työelämässä ja koulumaailmassa. Oppilaitosten osalta tasa-arvolain 5 a §:ssä on nimenomainen säännös siitä, että tasa-arvosuunnitelmissa tulee kiinnittää erityistä huomiota seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Työelämän osalta tasa-arvolakiin otettiin jo vuonna 1995 säännös työnantajan velvollisuudesta huolehtia siitä, ettei työntekijä joudu sukupuolisen häirinnän tai ahdistelun kohteeksi.

Vuoden 2005 uudistuksessa häirintäsäännöksiä muutettiin ennen kaikkea EU:n tasa-arvodirektiivin takia. Tuolloin työnantajan tasa-arvon edistämisvelvoitteita koskevasta 6 §:stä poistettiin nimenomainen maininta häirinnästä, koska työnantajalle säädettiin yleinen velvollisuus ennaltaehkäistä syrjintää. Tämän velvoitteen, nykyisen 6 §:n 2 momentin 6 kohdan, katsotaan sisältävän velvoitteen ennaltaehkäistä myös häirintää. Tasa-arvovaltuutetun mukaan ymmärrys velvoitteen laajuudesta ei ole riittävä, vaan velvoite ennaltaehkäistä häirintää tulisi mainita nimenomaisesti tasa-arvolaissa. Häirintä tulisi mainita kaikkia työnantajia velvoittavassa 6 §:ssä sekä osana työnantajien 6 a §:n mukaista tasa-arvosuunnittelovelvoitetta.

Tasa-arvovaltuutettu on muutoinkin kiinnittänyt huomiota siihen, että häirinnän uhrin oikeusturvaa on parannettava. Nykytilaa ja uhrien pääsyä oikeuteen tulisi selvittää ja selvityksen pohjalta arvioida muutostarpeita.

Pörssiyhtiöiden hallintoelimiin kiintiöt

Tasa-arvovaltuutettu on antanut eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle lausunnon pörssiyhtiöiden hallintoelinten jäsenten sukupuolijakauman tasapainottamisesta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin täytäntöönpanosta (ns. kiintiödirektiivi). Tasa-arvovaltuutetun käsityksen mukaan hallituksen valinta säätää direktiivin toimeenpanosta vähimmäistason mukaisesti rajaa esityksen vaikuttavuutta ja mahdollisuuksia

tosiasiallisesti puuttua syrjiviin käytäntöihin. Esitys ei myöskään kaikilta osin vastaa direktiivin edellytyksiä riittävästä sanktioista sen velvoitteiden rikkomisesta.

Tasa-arvovaltuutettu on esittänyt, että tasa-arvolakiin otettaisiin säännös, joka kieltäisi syrjinnän hallintoedustajien valinnassa ja mahdollistaisi hyvitykseen, mikäli kieltoa rikottaisiin. Näin se vastaisi direktiivin edellyttämiä tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia seuraamuksia.

Tasa-arvo urheilussa

Yhtenä toimenpiteenä mainitaan, että urheilua edistävilta järjestöiltä edellytettäisiin ajantasaisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Tasa-arvovaltuutetun käsityksen mukaan ajantasaisia suunnitelmia on edellytetty jo nykyisinkin. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan ajantasaisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia tulisi vaatia esimerkiksi myös muilta valtioavustuksia saavilta järjestöiltä ja yhdistyksiltä. Lisäksi eri ministeriöt voisivat edellyttää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisveloitteen noudattamista sellaisilta organisaatioilta, joilta he tekevät erilaisia hankintoja.

Miehiin ja poikiin kohdistuvien tasa-arvo-ongelmien ja syrjäytymisen selvittäminen

Tasa-arvovaltuutettu on eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 11.9.2024 vanhuusasiamiehen kertomuksesta eduskunnalle 2024 (K 3/2024 vp) antamassaan lausunnossa TAS/559/2024 käsitellyt muun muassa mielenterveyspalveluja ja esittänyt huolensa niiden saatavuudesta.

Suomessa tehtiin itsemurhia 717 vuonna 2020. Itsemurhien määrä on laskenut suhteellisen tasaisesti vuodesta 1990, jolloin Suomessa tehtiin yli 1 500 itsemurhaa. Miesten itsemurhakuolleisuus on suurempaa kuin naisten. Miesten osuus itsemurhan tehneistä on lähes kolme neljäsosaa.

Mielenterveyteen liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet viime vuosina. Kuitenkaan mielenterveyspalveluihin ei ole satsattu samassa määrin kuin muuhun terveydenhuoltoon. Tasa-arvovaltuutetun käsityksen mukaan olisi hyvä tarkastella, miten mielenterveyspalveluja tarvitsevat ryhmät voitaisiin tunnistaa paremmin sekä tarjota näitä palveluja heille. Lisäksi tulisi selvittää, miten itsemurhia (erityisesti miesten itsemurhia) voitaisiin ehkäistä.

5. Naisiin kohdistuva-, lähisuhde sekä muu väkivalta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 5. Naisiin kohdistuva-, lähisuhde sekä muu väkivalta

Tasa-arvo-ohjelmassa mainitaan toimenpiteinä naisiin kohdistuvan väkivallan, läheissuhde- ja muun väkivallan kohdalla muun muassa tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kriminalisointi rikoslaissa sekä toimenpiteet avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi rikoslaissa. Toimenpiteeksi mainitaan myös perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen sekä arviointi kuntien ja hyvinvointialueiden velvoittavan lainsäädännön tarvetta väkivallan ehkäisyyn ja väkivallan vastaisen työn rakenteiden vahvistamisessa.

Tasa-arvo-ohjelmassa todetaan myös, että turvakotien perhepaikkoja lisättäisiin alueille, joissa palvelua ei ole riittävästi sekä alueille, joista palvelu puuttuu. Muita toimenpiteitä ovat Nollalinjan puhelin- ja chat-palvelun rahoituksen turvaaminen ja lasten seksuaaliväkivaltaa tutkivien ja lapselle tukea antavien Barnahus-yksiköiden taustalla olevan lain päivittäminen.

Hallituksen esitykset rikoslain muuttamiseksi

Tasa-arvovaltuutettu on oikeusministeriölle antamissaan lausunnoissaan TAS/251/2024 ja TAS/164/2024 ilmoittanut kannattavansa sitä, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen kriminalisoidaisiin rikoslaissa (HE 69/2024 vp.) ja avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta selkeytettäisiin rikoslaissa (HE 65/2024 vp.). Tasa-arvovaltuutettu on lisäksi antanut sosiaali- ja terveysministeriölle lausunnon perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisesta (TAS/380/2024, hallituksen esityksen luonnos rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta). Tasa-arvovaltuutettu on kannattanut ehdotusta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseksi.

Tasa-arvovaltuutettu on antanut 26.9.2024 lausunnon sosiaali- ja terveysministeriölle kuntien ja hyvinvointialueiden velvoittavan lainsäädännön tarvetta väkivallan ehkäisyn ja väkivallan vastaisen työn rakenteiden vahvistamisesta (TAS/573/2024). Tasa-arvovaltuutettu on eduskunnalle 2018 antamassaan kertomuksessa todennut, että väkivallan vastaiselle työlle pitää varmistaa riittävät resurssit ja että koordinaatitöissä tulee olla alue- ja kuntataso mukana. Olennaista on, että väkivaltaa käsitellään sukupuolinäkökulmasta. Toisessa eduskuntakertomuksessaan 2022 valtuutettu on edelleen todennut, että monialaisen, sukupuolisensitiivisen väkivallan ehkäisyn rakenteet on luotava ja juurrutettava niin valtakunnallisesti, hyvinvointialueilla kuin kunnissa. Näiden rakenteiden tulee olla poikkihallinnollisia ja pysyviä. Pysyvien ja tehokkaiden rakenteiden luominen edellyttää lainsäädäntöä ja riittäviä resursseja. Riittävä sukupuolitietoinen asiantuntemus ja osaaminen väkivallasta ja sen vastaisesta työstä on varmistettava kaikilla toiminnan tasoilla.

Turvakotienpaikkojen riittävyys on turvattava

Tasa-arvo-ohjelmassa todetaan, että turvakotien saavutettavuutta ja palveluiden saatavuutta pyritään vahvistamaan. Istanbulin sopimus edellyttää Suomea toteuttamaan tarvittavat toimet, jotta helposti saavutettavia turvakoteja on riittävässä määrin. Turvakotien määrää on kasvatettu, ja turvakotipaikkoja on lisätty vuoden 2024 alkuun mennessä 230 perhepaikkaan ja 29 turvakotiin. Tasa-arvo-ohjelmassa kuitenkin mainitaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2020 tekemän selvityksen perusteella, että todellinen tarve turvakotipaikoille olisi vähintään 262 perhepaikkaa.

Turvakotien asukasmäärät ovat kasvaneet tasaisesti, mikä nostaa tasa-arvovaltuutetun huolta turvakotipaikkojen riittävydestä. Turvakodeissa oli vuonna 2023 yhteensä 5364 asiakasta. Turvakotien asumisvuorokausien määrä kasvoi vuonna 2023 14 % vuoteen 2022 verrattuna. Erityisesti yksin turvakotiin tulleiden aikuisasiakkaiden määrä on kasvanut. Turvakotien ja turvakotipaikkojen tarve lienee siis kasvaneen entisestään vuodesta 2020, jolloin tarvetta arvioitiin edellisen kerran.

Turvakotipaikkojen määrä pitää turvata erityisesti alueittain, jotta turvakotia tarvitseva pääsee turvakotiin lähellä kotiaan. Turvakotien asukkaita jouduttiin ohjaamaan toiseen turvakotiin

tilanpuutteen vuoksi 1277 kertaa vuonna 2023. Vastaava luku vuodelta 2022 oli 813, eli määrä on kasvanut selvästi. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin mukaan maakunnan ainoa turvakoti oli täynnä 199 päivänä Pohjois-Savossa ja 134 päivänä Varsinais-Suomessa vuonna 2023. Myös Pirkanmaalla on ollut pulaa turvakotipaikoista. Tilanpuute erityisesti oman maakunnan turvakodissa voi entisestään vaikeuttaa turvakotiin hakeutumista. Turvakotien asukkaiden alueellinen yhdenvertaisuus tulee turvata.

Turvakotien lisäksi Istanbulin sopimus velvoittaa Suomea turvaamaan valtakunnallisesti käytössä olevan ympärivuorokautisen auttavan puhelimen, jossa neuvotaan soittajia lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä teemoissa. Nolla-linja toimii Suomessa Istanbulin sopimuksen velvoittamana puhelinalueena, ja sen rahoitus tulee turvata jatkossakin, kuten tasa-arvo-ohjelmassa onneksi mainitaankin.

Lisäksi ensikotien paikkojen määrä tulee turvata. Ensikodit tukevat vaikeuksissa olevia perheitä vanhemmuudessa ja elämänhallinnassa. Ensikodit ovat yleishyödyllisen järjestöjen järjestelmiä, ja ne tekevät tärkeää työtä vanhemmuuden, synnytyksen ja synnytyksenjälkeisen elämänhallinnan helpottamisessa.

Yleishyödyllisten järjestöjen valtionavut

Hallitus on päättänyt huomattavista leikkauksista yleishyödyllisten yhteisöjen valtionavustusten tasoon. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen näkemyksen mukaan järjestöjen avustuksia vähennetään 130 miljoonaa euroa nykyisestä vajaasta 400 miljoonasta eurosta vuoteen 2027 mennessä. Tämä vaarantaa monen kolmannen sektorin järjestötoimijan tuottamat palvelut ja vaikeuttaa monien pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin. Lisäksi on arvioitu, etteivät tehdyt leikkaukset tuota toivottuja säästöjä, vaan pikemmin lisääisivät yhteiskunnan kustannuksia.

Tätä taustaa vasten on hienoa, että hallitus on sitoutunut varmistamaan Nollalinjan rahoituksen, jotta muun muassa lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneet saavat apua. Myös monet muut järjestöt ja yhdistykset tekevät tärkeää ja välttämätöntä työtä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi, mikä vaarantuu tai loppuu hallituksen leikkauksien vuoksi. Tasa-arvovaltuutettu toivoo, että sukupuolten tasa-arvon edistämistyötä tekevien järjestöjen avustuksiin ei tehtäisi leikkauksia.

6. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 6. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa

Tasa-arvo-ohjelmassa esitetään, että Suomi edistäisi sukupuolten tasa-arvoa EU:ssa pitkäjänteisesti. Suomi tukee muun muassa EU:n tasa-arvon erityistoimia ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista unionin eri politiikka-alueilla sekä osallistuu sukupuolitietoisen budjetoinnin toimeenpanon kehittämiseen EU:ssa. Tasa-arvo-ohjelman mukaan hallitus edistää sukupuolten tasa-arvoa, naisten ja tyttöjen oikeuksia sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien toteutumista UNFPA:lle ja UN Womenille suunnatun tuen avulla. Tasa-arvo otetaan muutoinkin huomioon Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Sukupuolitietoinen budjetointi

Tasa-arvovaltuutettu on antanut eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 2.10.2024 lausunnon (TAS/610/2024) hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025 (HE 109/2024 vp.).

Sukupuolitietoinen budjetointi on kansainvälisesti arvostettu tasa-arvon edistämisen strategia. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan Suomen tulisi edistää sukupuolitietoisien budjetoinnin täytäntöönpanoa myös Suomessa, eikä vain EU:ssa.

Esimerkiksi valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimintaan liittyvässä Tasa-arvoa talousarvioon -hankkeessa on arvioitu vero- ja etuusmuutosten sukupuolivaikutuksia ja annettiin suosituksia sukupuolitietoisien budjetoinnin ja talousarvion sukupuolivaikutusten kehittämiseen Suomessa.

Tasa-arvovaltuutetun mielestä sukupuolinäkökulmaa tarvitaan talousarvion laadinnassa, koska talousarvio ja muut julkiseen talouteen liittyvät päätökset saattavat vaikuttaa eri tavoin eri sukupuoliin ja voivat siten joko edistää tai heikentää tasa-arvoa. Sukupuolitietoisien budjetoinnin avulla voidaan kohdentaa julkisia menoja ja tuloja tasa-arvoa edistävällä tavalla.

Valtiovarainministeriön 30.24.2020 antaman määräyksen mukaan talousarvioehdotuksen pääluokkaperustelujen tulee sisältää yhteenvetotarkastelut sukupuolivaikutuksiltaan merkittävästä toiminnasta. Tarkastelussa tulee kiinnittää huomiota sukupuolten välisen tasa-arvon yhteiskunnallisiin vaikuttavuustavoitteisiin hallinnonalalla ja niihin hallinnonalan menoihin, joilla voi olla vaikutusta tasa-arvon toteutumiseen. Tasa-arvovaltuutettu on esittänyt, että sukupuolitietoisesta budjetoinnista ja sen huomioon ottamisesta talousarvion laadinnassa laadittaisiin yksityiskohtaisempi ohjeistus hallinnonaloille samaan tapaan kuin on laadittu opas sukupuolivaikutuksien arvioinnista lainsäädäntöhankkeissa. Tasa-arvovaltuutettu uskoo, että tämä auttaisi edistämään sukupuolten tasa-arvoa entisestään.

Tyttöjen, naisten, seksuaali- ja sukupuolivähemmistön tukeminen pidettävä edelleen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskiössä

Tyttöjen, naisten, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tukeminen on ollut pitkään Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskiössä, mitä tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä. Valtuutettu myös toivoo, että vakiintuneesta linjasta ja tuesta pidettäisiin kiinni jatkossa johdonmukaisesti ja ilman poikkeuksia.

7. Institutionaaliset rakenteet

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 7. Institutionaaliset rakenteet

Viimeinen osa tasa-arvo-ohjelmasta käsittelee institutionaalisia rakenteita. Tähän liittyvinä toimenpiteinä mainitaan tasa-arvolain toimivuutta koskevan selvityksen käynnistäminen tasa-arvolain uudistamisen pohjaksi, sukupuolinäkökulman ottaminen huomioon perus- ja ihmisoikeusohjelman valmistelussa ja toteutuksessa. Lisäksi mainitaan poliisin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön jatkaminen ja väestöpoliittisen ohjelman laatiminen.

Tasa-arvolain toimivuuden selvittäminen

Tasa-arvovaltuutettu on eduskunnalle 2022 antamassaan kertomuksessa suositellut tasa-arvolain toimivuutta koskevan selvityksen tekemistä sekä ehdottanut useita toimenpiteitä, joiden avulla voitaisiin helpottaa syrjinnän uhrin pääsyä oikeuksiinsa ja kehittää valtuutetun toimivaltuuksia vastaamaan yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivaltuuksia.

Tasa-arvovaltuutettu on esittänyt, että valtuutetulle annettaisiin itsenäinen kanneoikeus tasa-arvolakiin perustuvissa syrjintäriidoissa. Moniin syrjintäriitoihin liittyy julkinen intressi saada asiassa lain tulkintaa selventävä oikeuden ratkaisu, joten valtuutetun kanneoikeus tulisi tarpeeseen.

Syrjintäkieltoihin liittyvät asiat ovat usein kollektiivisia. Samaan asiaan liittyvä oikeussuojan tarve voi koskea laajaakin joukkoa. Tällöin yksilökanne ei lähtökohtaisesti ole paras tapa puuttua syrjivään asiantilaan, vaan olisi hyvä, jos valtuutetulla olisi oikeus nostaa kanne omissa nimissään tasa-arvolain soveltamista koskevissa riidoissa.

Usein syrjintä ei perustu vain yhteen perusteeseen, vaan siihen saattaa kytkeytyä useita eri tekijöitä. Muut tekijät yhdessä sukupuolen kanssa voivat lisätä tasa-arvolaissa kielletyn syrjinnän kokemuksia. Esimerkiksi naisilla, nuorilla, vähemmistöön kuuluvilla pienituloisilla henkilöillä on muita suurempi riski kokea tasa-arvolaissa kiellettyä seksuaalista häirintää. Niitä tilanteita, joissa sukupuoli yhdessä muiden eriarvoisuutta aiheuttavien tekijöiden kanssa johtaa syrjintään, kutsutaan risteäväksi syrjinnäksi.

Tasa-arvolain perustelujen mukaan tasa-arvovaltuutettu ei voi käsitellä risteävään syrjintään liittyviä syrjintäepäilyjä, vaikka sukupuoli olisi syrjinnän kannalta oleellinen elementti. Tämä rajoittaa tasa-arvovaltuutetun mahdollisuuksia puuttua sukupuolten tasa-arvon kannalta tärkeisiin ja ajankohtaisiin kysymyksiin. Tasa-arvovaltuutettu onkin esittänyt, että risteävän syrjinnän rajaamista valtuutetun toimivallan ulkopuolelle tulisi arvioida uudelleen.

Tasa-arvovaltuutettu on kuitenkin pitänyt tärkeänä, että syrjintää kokeneella olisi käytössään myös matalan kynnyksen oikeusturvakanavia, joiden kautta voitaisiin selvittää ja päättää hyvityksestä ilman korkeaa kuluriskiä ja pitkiä käsittelyaikoja. Tasa-arvovaltuutettu on ehdottanut, että selvitetäisiin mahdollisuutta kehittää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaa matalan kynnyksen oikeussuojaelimeksi, jonne yksittäinen ihminen voisi saattaa asiansa käsiteltäväksi. Valtuutettu pitää tärkeänä myös sitä, että samalla selvittäisiin, voisiko lautakunta määrätä maksettavaksi myös hyvitystä.

Hiltunen Rainer
Tasa-arvovaltuutettu